

Fra fattiggård til plejehjem

Når der skal berettes om fattigvæsenet i almindelighed og Sabro i særdeleshed. Så skal vi nødvendigvis ret langt tilbage i tiden, så langt tilbage, at begrebet fattiggård slet ikke eksisterede.

Sabro Fårup Lokalarkiv har også interesseret sig for hvordan og hvor man i lokalområdet startede med at samle, de såkaldte fattiglemmer, på en gård som man benævnte "Fattiggården". I forbindelse med udskiftningen blev der i 1803 bygget en gård ude på overdrevsjorderne, tilhørende Klostergården inde i Sabro by. Gården blev bygget hvor Sabro Plejehjem ligger i dag, det var en selvejergård. I 1883 bliver gården til salg, og de tre tidligere selvstændige kommuner, Sabro – Fårup, Borum – Lyngby og Lading, køber i fællesskab gården og indretter den til " Fattiggård " Jordtilliggendet var på 31 tdr. land, hvor de 30 tdr. land lå vest for Stillingvej. Stuehuset blev indrettet til at kunne rumme ca. 40 beboere.

Det påstås, at der altid har været fattige mennesker i Danmark. Det påstås også, at der til stadighed er fattige mennesker i Danmark, men rigtigheden af det, afhænger nok lidt af, hvordan man ser på begrebet fattig. Hvis man går 100 år, og mere tilbage i tiden, så er det helt sikkert, at der var mange fattige i Danmark. Forskellen fra den tid og nu i 2019 er den, at de der var fattige dengang, var født ud i fattigdom. Hvis begrebet fattigdom defineres på den måde, at der ikke findes muligheder for at tjene til livets opretholdelse og dermed eksistens, så er et menneske ude i fattigdom i ordets egentlige betydning. Den fattigdom der opstår ved, at man fravælger tilbud, eller man har overinvesteret i materielle goder, er en helt anden form for fattigdom.

Når ma diskuterer fattigdom i 1800tallet og tidligere, så er det fattigdom i yderste konsekvens. Dengang bestod den danske arbejderbefolkning, stort

set kun af landarbejdere. Det var bønderne og de store godsejere der var deres arbejdsgivere. Hvis der var dårlige tider for landbruget, var der uvilkårligt også dårlige tider for den arbejdende befolkning. For mange af disse mennesker var der ikke anden udvej for overlevelse, end i ydmygelse at begive sig til sogneforstanderskabet, og før den tid til kirken, for at bede om fattighjælp. Herfra var der heller ikke langt til tiggergangen og fattighuset. For de fleste folk der blev syge og uarbejdsdygtige, var fattighuset / fattiggården næsten uundgåeligt.

Tilbage i middelalderen og frem til reformationen i 1536 var det den katolske kirke, der tog sig af forsørgelsen af samfundets svageste. Den katolske kirke oprettede forskellige stiftelser, hvor man indsamlede almisser af forskellig art, til uddeling blandt trængende. Ved reformationen brød hele det danske fattigvæsen sammen. Den katolske kirke blev sat ud af spillet, også på fattigområdet. Staten skulle nu overtage alle forpligtelserne over for de fattige, men staten formåede imidlertid slet ikke at løse denne store og desværre voksende opgave. Følgerne heraf blev, at med den stigende fattigdom, blomstrede tiggeriet i en sådan grad, man aldrig havde set før. Man måtte nu konstatere, at de fattige havde haft betydelig bedre vilkår, da den katolske kirke tog sig af dem.

I begyndelsen af 1700tallet, forsøger den danske stat at lave en sociallovgivning. Der havde nemlig ikke tidligere været nogen sociallovgivning af betydning i landet. Forældre tog sig af børnene og børnene tog sig af forældrene når de blev gamle og svagelige. Omsorg for syge og svagelige var et familieanliggende. I forbindelse med socialloven forbyder man tiggeri, det er nu forbudt at tigge ved dørene.

Det er på den tid begrebet fattighuse opstår, fattiggårdene kommer lidt senere. Hvad statens intentioner har været med at forbyde tiggeri, er noget uklart. De fattige skal fortsat kunne leve, men det tyder på, at man nu vil forsøge at organisere overlevelsesmulighederne for de fattige.

Staten henstiller nu til de velstillede, godserne og de større bøndergårde, at de nu tager mere hånd om de fattige.

Organiseringen går ud på, at de fattige skal gå på omgang blandt sognets velstillede, hvor de skal bispises, eller de velstillede skal levere naturalier til fattighuset. Hvor meget hjertelighed og velgørenhed der var blandt de velstillede, vides ikke, måske mere pligtfølelse.

Helt frem til 1840 var der ikke nogen fattiggård i Danmark, men efterhånden en del fattighuse. I 1860 var der kun nogle ganske få fattiggårde. Det er først i 1870 at fattiggårdene for alvor får sin opblomstringstid. I næsten femten år frem til 1885 blev der etableret 375 fattiggårde i Danmark. På de 375 fattiggårde boede der ca. 6.500 fattiglemmer.

Som oftest var fattiggårdene placeret uden for byerne. For det første var det for de fleste, absolut ikke nogen ønskværdig tilværelse, at være betragtet som fattiglem. Set fra myndighedernes side, måtte det også godt føles ydmygende at have ophold et sådant sted. Belægningen på fattiggårdene kunne være ret svingende. Den var forstående nok størst om vinteren, hvor landbruget ikke skulle bruge så megen arbejdskraft. Dertil kom de såkaldte landevejsriddere, sprittere om man vil, som klarede sig på landevejene om sommeren, men som fandt frem til fattiggårdene om vinteren.

Den helt overordnede ide med fattiggårde, frem for fattighus, var tanken om en økonomisk gevinst for kommunerne. Det var mere rationelt at samle flere på samme sted og så kunne man drive gårdene ved hjælp af fattiglemmerne.

Det lykkedes for nogen af fattiggårdene at skabe balance, men ikke alle, Det afhæng af hvor meget arbejdskraft man kunne trække ud af disse mennesker. Kongstanken var rationalisering, fælles husholdning, fælles bispisning, fælles varme, fælles vask, det hele kombineret med pligtarbejde

. Det var ikke altid nogen god arbejdskraft. Det kunne skyldes, at interessen for stedet ikke altid var til stede. Det kunne også være grundet fysisk svækkelse, af flere årsager.

Før socialforordningen i begyndelsen af 1700tallet, var det tilladt at gå tiggergang, men der kunne nemt opstå problemer med disse tiggere. De var til tider plageånder i landsbyerne, mere eller mindre tvunget ud i det for at overleve. Det var nok ikke de lokale tiggere, man havde så meget imod, men det skete ofte, at der kom tigger fra nabokommunerne. Det hændte også, at det kom til sammenstød tiggerne imellem. (Når krybben er tom bides hestene) - Som forsøg på at styre problemet, blev der i hvert sogn ansat en såkaldt fattigfoged. Denne fattigfoged skulle være en stor og kraftig mandsperson og det måtte gerne være en fra tiggernes egne rækker. Han skulle have til opgave, at sørge for der ikke kom fremmede tiggere ind i sognet. Tiggeri var forbeholdt sonets egne. Fattigfogeden blev udstyret med en knippel og skulle foretage razzia mod de fremmede tiggere, og drive dem hen hvor de hørte hjemme. Fattigfogeden fik ikke nogen egentlig løn, men bønderne skulle give ham mad, når han kom til deres dør.

I 1803 kommer der en forordning om, hvordan man vil organisere fattigvæsenet i Danmark. Det var med dette regulativ, der for første gang kom et islæt af demokratisk styring af fattigvæsenet. Der skulle nu være en folkelig repræsentation i fattigvæsenet. Det var nok så som så med folkeligheden. Det kommunale selvstyre er en realitet i 1842 efter 1842 skal de kommunale myndigheder sammensætte en fattigkommission. Et eksempel fra Hammel på sammensætningen af en sådan fattigkommission.

Præsten er født medlem og formand. Foruden præsten var også den største lodsejer i kommunen født medlem, hvilket var greven på Frijsenborg. Greven overlod hvervet til godsforvalteren. Ligeledes var politimesteren født medlem. Ud over de nævnte skulle der vælges tre til fire af sognets bedste mænd, som skulle vælges for en treårig periode.

Valg er nok ikke den helt rigtige benævnelse, udpeget ville nok være mere dækkende. Med denne sammensætning af fattigkommissionen, var der det islæt af demokrati, det kunne blive til. Disse valgte gode mænd, havde for øvrigt alle benævnelsen, fattigforstandere.

Ud over benævnelserne fattiggårde og fattighuse, var der også andre benævnelser hvor fattige blev henvist til ophold. I Voldby ved Hammel erhvervede kommunen i 1871 en landejendom, hvortil der hørte et ret stort stuehus. Stedet benævnes som forsørgelsesanstalt. På et tidspunkt boede der 52 fattiglemmer i stuehuset. Alle disse 52 skulle ikke alle have lige meget plads, for der var også børn blandt beboerne. Det kunne være forældreløse børn, det kunne også være børn fra en børnerig familie, som ikke kunne ernære alle sine børn. Børnearbejde var naturligvis tilladt og brugt i vid udstrækning.

Der var også de såkaldte arbejdsanstalter, en sådan var der blandt andet i Horsens. Hvem var det så der kom der? vi kender et enkelt eksempel hvor fattiggårdsbestyreren påstod, at en mand var doven og ikke ville deltage i det almindelige landbrugsarbejde på fattiggården. Sammen med fattigkommissionen bestemmer man, at en sådan person skal på arbejdsanstalten. Han bliver derfor læsset på en vogn og af bestyreren og et sognerådsmedlem kørt til Horsens Arbejdsanstalt. Historien fortæller ikke hvilken medicin han har fået, for at kunne blive arbejdsdygtig. Dette var lidt af det der gik forud for starten af Sabro Fattiggård og andre fattiggårde i Danmark. Det var kun et lille udpluk fra de tider, da der var fattige mennesker i Danmark.

Den store landboreform, den største nogensinde, også kaldet udskiftningstiden, fandt sted i årene 1758 til 1810 i forbindelse hermed var det almindeligt, at gårde af en vis størrelse blev udstykket, hvilket også var tilfældet for gårde i Sabro. Oftest var det ude på overdrevsjordene, der blev bygget en ny gård. Det var på disse jorder, hvor der ikke tidligere var blevet avlet noget nævneværdigt og netop fordi

det var jorder der lå længst ude, i forhold til de bestående avlsbygninger. I Sabro var det blandt andre Klostergården inde i Sabro by, der blev udstykket. Klostergårdens matrikel strakte sig inde fra Sabro, i en vifte ud til Sabro Kro. Jordtilliggendet var før udskiftningen på 80 tdr. land.

I 1803 bliver der udstykket en gård på Klostergårdens yderste jorder. Den nye gård blev bygget hvor Sabro Lokalcenter ligger i dag. Gården får et jordtilliggende på 31 tønder land. Gården blev drevet som et ganske almindeligt landbrug, med jorderne liggende på vest siden af Stillingvej, eller som vejen dengang blev benævnt Randers – Skanderborg landevejen. Stuehus og avlsbygninger lå placeret umiddelbart øst for landevejen.

Som tidligere nævnt, var der i tidsrummet 1870 til 1880 en vældig etablering af fattiggårde over hele landet, som delvis afløsning for fattighusene inde i landsbyerne. Der viste sig her en mulighed for, at få de mest synlige fattighuse, og deres beboere, flyttet uden for landsbyerne, ud på marken, ud på overdrevet hvor de ikke var så synlige. Der var sandsynligvis også noget rationelt ved at have dem samlet under samme tag. Selv om vi ikke har direkte kendskab til, at der har ligget fattighuse i Sabro, så er det næsten helt sikkert, at de har været her. Det berettes i et erindringsbrev fra tiden omkring 1890 at der til tider boede mellem 30 og 40 fattiglemmer på Sabro Fattiggård. Det fortæller også, at der har været et lokalt behov.

I 1883 bliver gården der i 1803 blev udstykket fra Klostergården, sat til salg. Sabro – Fårup kommune, i samarbejde med Borum – Lyngby og Lading kommuner, ser nu muligheden for at etablere sig med en fattiggård. Der er et rimeligt stort stuehus, der kunne rumme det der var behov for. Avlsbygningerne var af passende størrelse i forhold til jordarealet.

Det første bestyrerpar der blev ansat på Sabro Fattiggård, hed Johanne og Jens Jensen, men efter fem år dør Johanne. Jens Jensen gifter sig igen to år senere. Hans nye kone hedder Ane. Ane og Jens Jensen er bestyrer frem

til 1900 Ane havde ansvaret for alt i huset, hun havde dog en pige til hjælp. Der var tit og ofte mellem 30 og 40 beboere. Det var klienter af en hver art, syge og svagelige, børn og unge, drankere, hjemløse og i vintermånederne landevejens sprittere. - Som Ane og Jens Jensens søn Aksel skriver i et erindringsbrev, så skete det ofte at konerne listede sig ned i køkkenet med deres kaffekop, for at få en kop kaffe og et stykke kandis.

Aksel skriver videre, at der også var de såkaldte originaler blandt beboerne. Han beretter om en kone der gik rundt i byen og tiggede brændevin. En anden kvinde sparede penge sammen, så hun kunne købe en flaske brændevin hos købmanden. Det måtte hun naturligvis ikke, men for at skjule den, bandt hun flasken i en snor om halsen, under særken. For at skjule flasken, gik hun afsted med flasken dinglede mellem benene. Der berettes også om en mand, der gik langt for at komme til begravelse. Så fortalte han familien, at han havde gået langt for at deltage i denne begravelse, men så havde han også fået noget at spise og så var den dag reddet. Eller den forældreløse dreng, som bestyrerparret tog sig af og lod ham bo i soveværelset sammen med dem. De mente ikke det ville være forsvarligt at lade ham bo sammen med de voksne mænd.

Hvad angår avlsgårdens drift, bliver Sabro Fattiggård drevet efter samme mønster frem til 1935 Vi må formode, at bygningerne stammer fra 1803 da udstykningen af Klostergården fandt sted. Kommunen beslutter i 1935 at der skal bygges et helt nyt hus, til erstatning for huset fra 1803 det blev efter datidens normer en rigtigt flot og præsentabel bygning.

Midterpartiet i bygningen var højere end den resterende del af huset. det synede næsten herskabeligt. I den forhøjede del på 1. sal, blev der indrettet lejlighed til bestyrerparret. I 1935 beslutter kommunalbestyrelsen, at der ikke længere skal drives landbrug på stedet.

Arealerne vest for Stillingvej, bliver derfor udstykket til to husmandsbrug, på hver 15 tønder land. Den resterende del af ejendommen, var den del som bygningerne lå på, nemlig arealerne øst for Stillingvej. Det svarer til

det areal som Lokalcentret ligger på i dag. En del af avlsbygningerne blev fjernet. Dog bibeholdt man længen langs med Sabro Kirkevej. I den ene ende af bygningen, var der indrettet vaskehus, i den anden ende var der hønsehus. Bygningen som sådan var i brug til 1977 da man byggede nyt Plejehjem. Det var for øvrigt en af beboerne fra plejehjemmet der passede hønsene.

Hvor der i de gamle bygninger fra 1935 var små stuer til beboerne, var der nu betydelig større stuer. Der var beregnet plads til 13 beboere, men der var egentlig plads til 14 den ene af stuerne var større end de andre og blev derfor benyttet af ægtepar, når der var behov for det. Det skete også at en af beboerne boede oppe på 1. sal, i et af pigeværelserne, det betød, at der til tider boede 15 beboere i huset. Personalet bestod af et bestyrerpar, hvor konen havde ansvaret for driften af huset, manden skulle så forstå andet forefaldende arbejde. Ud over bestyrerparret var der ansat en medhjælp i køkkenet. Der var ansat tre i dagvagt og to i aftenvagt og en eller to i nattevagt. Begrebet dag og nattevagt, må ikke forveksles eller sammenlignes med noget vagtselskab. Uanset om personalet indgik i arbejdsplanen som nattevagt eller dagvagt, så var de aktiveret og i fuld beskæftigelse, i den tid de var i huset.

I 1977 beslutter Århus kommune, at der skal bygges nyt plejehjem i Sabro. Den nye bygning skal placeres vest for den bestående, herved undgår man at skulle finde genhusning til beboerne. De kan blive boende i de gamle bygninger indtil de nye står færdige. Den nye bygning blev projekteret til 24 beboere, ud over det projekterede antal stuer, bygges der også køkkenfaciliteter, terapilokaler, opholdsstuer, personalefaciliteter, kontorer m.m. det samlede projekt beløb sig til 5.429.000,00

Samtidig med det nye projekt, ændres også tilkørselsvejen til Plejehjemmet. Tidligere var der tilkørsel fra Stillingvej. Adressen var dengang Stillingvej 34 nu flytter man tilkørslen til Sabro Kirkevej, adressen nu Sabro Kirkevej 151 - i 1981 er der indflytning til ti nybyggede, såkaldte

beskyttede boliger, en form for ældrevenlige boliger. Man vælger, af praktiske grunde, at placere dem i nær tilknytning til plejehjemmet. Boligerne er indrettet så de opfylder kravene til handicapvenlige boliger. De bliver senere ombygget og ændrer derved status til plejeboliger.

Dette var en kort beskrivelse af et plejehjem. Stedet hvor ældre og svagelige mennesker kan få den nødvendige pleje og omsorg, tilmed af et personale, der uddannet sig til det de har lyst til, nemlig at være noget for andre mennesker. Beretningen er også tænkt som en tidsbeskrivelse af de forhold der var her i landet i 1800tallet og frem til i dag, år 2019

safa.lokhist

v.b.